

Kada je početkom devedesetih godina otišla u penziju, prof. Vera Milosavljević je novi period života shvatila kao mogućnost da ostvari sve one aktivnosti koje su joj izmicale tokom radnog veka. Radila je i kao profesorka srpskog jezika i književosti i kao upravnica Biblioteke Matice srpske, a poslednjih dvadeset godina svoje bogato iskustvo pretočila je u pisanje knjiga.

Prva knjiga, Tekelijina biblioteka (Beograd, 1990.), je zapravo elaborat o restauraciji važnog kulturnog spomenika, jednog od retkih kojeg imamo te vrste; druga, Sava Tekelija i srpska misao I, II (Beograd, 1998.), je obimno delo koje govori o ličnosti Save Tekelije i njegovoj biblioteci koju je zaveštao Matici srpskoj, jer se Matica srpska starala o Tekelijanumu; treća knjiga pod nazivom Čuvari imena (Beograd, 2004.), je zbir radova objavljivanih tokom godina, a koji se odnose na poreklo imena. Četvrta knjiga se nalazi u pripremi i govori o banoštarskoj pravoslavnoj crkvi, duhovnom životu pravoslavnog življa, događajima i imenima vezanim za Banoštar, koji je vazda bio rasadnik čuvenih vinogradara i vojnika. I upravo ta, još neobjavljena knjiga, bila je povod za razgovor sa gospođom Verom Milosavljević, rođenom Banoštarkom. Knjigu je posvetila svojim Banoštarcima, ali pre svega rasvetljavanju mnogih nepoznanica vezanih za ovo mesto. Kao što obično biva kada imate pred sobom vrsnog sagovornika, dođete po jednu, a završite sa hiljadu priča, ideja, činjenica kojih se samo uzgred dotaknete, ali koje kazane, na gospođa Verin suptilan način, ne ostavljaju nikoga ravnodušnim.

- Istorija imena Banoštra duga je 2.000 godina. Kroz istoriju je poznat kao Banmonostor, Banostar, Banoštar, Bononija, Malata, Petrik, Petrikon na grčkom ili, Kew, Kw, Kō, sa istim značenjem – stena, samo u mađarskom prevodu, a sve u zavisnosti od toga pod čijom je vlašću bio i čije su ga vojske osvajale. Ime Banoštar se dovodi u vezu sa Ban Monoštor, u prevodu, Banov Manastir i to tek od XIV veka, mada je manastir podignut u XII veku.. Međutim, taj termin se vezuje za Bačku, Banat i Baranju, ali ne i za Srem. Svugde gde je bio manastir, u spomenutim krajevima, na starim kartama, pisalo se Monoštor. Ali, po mojim saznanjima radi se o daleko starijem jezičkom sloju, i nije u pitanju podsećanje na manastir, nego na mesto, grad ili naselje koje je imalo status grada. Banoštar je slično kao Vukovar, i nastavak –var se nedvosmisleno dovodi u vezu sa gradom. U svojoj knjizi Čuvari imena, u poglavlju pod nazivom, Toponimi Fruške gore i sremskog Podunavlja, iznosim tvrdnju i dokazujem da je Banoštar originalno ime sa značenjem da je to banov grad, ili banova varoš. Na jednom pečatu iz XVIII veka, čiji se original čuva u arhivu Mitropolije u Sr.Karlovcima, starom ćirilicom je napisano - Banoštar varoš. Varoš je bio i 1690.godine, kada je Kosan Runić, kapetan banoštarski potpisao Kredencional, verovno pismo vladiki Isaiju Đakoviću, koji je išao na crkveno-narodnu skupštinu, 18.juna 1690.godine sazvanu od strane Arsenija Čarnojevića u Beogradu. Na tom savetovanju

je bilo dosta crkvenih ljudi, ali je bilo i dosta varoških kapetana, iz Banoštra, Čerevića, Grgurevaca, što jasno daje do znanja da su o seobi odlučivali ne samo oni sa juga, ne oni sa desne strane Dunava, nego najviše ljudi iz Srema, jer ih je i bilo najviše. U to vreme, austrijska vojska je to područje već držala, pošto je 1688.godine, pod komandom Maksimilijana Bavarskog, osvojila Beograd. Suština pregovora odnosila se na prihvatanje predloga austrijskog cara da ga priznaju za svog kralja. Srbi velikom seobom nisu dolazili u nepoznate krajeve. Tu su bile episkopije srpske crkve, pre seobe, i to ne jedna već šest, sedam episkopija. Patrijarh je u vreme seobe 1699.godine, došao do iza Budima, do Komorana i tamo je stigla prva privilegija srpskom narodu tj. njemu, kao poglavaru srpskog naroda. Velika seoba ovekovečena je i na čuvenoj slici Paje Jovanovića. Rađena u folklornom maniru, jasno čitljivom simbolikom predstavlja narod u pokretu, gde patrijarh i vladika Isaije Đaković vode narod, vojsku, uporedo jašući jedan uz drugoga. Već tada, u vreme seobe, Banoštar je zabeležen kao varoš. Pre toga, u srednjem veku Banoštar je nosio ime Civitas, što je značilo grad, Castrum-tvrđava, a za vreme Rimljana bio je poznat kao Bononija. Uporedo sa tim imenom bilo je u opticaju i ime Malata, što se tumači kao irsko-baltički termin sa značenjem strma obala. Sada sam uverenija nego pre pisanja moje knjige Čuvari imena, da Banoštar znači banov grad, banska varoš. Na kojeg se bana odnosi, to je vrlo teško reći. Moguće je na bana Beloša, ali je moguće i na Jovana Morovića ili Marotija, koji je u XIV veku podigao tvrđavu, a što je delimično tačno, jer je tvrđava postojala još od rimskog doba, a Maroti ju je samo utvrdio. U vreme Ugarske vladavine na ovom prostoru bio je izgrađen lanac tvrđava kao što je bio i u Podunavlju u rimsko doba, kada se tu nalazila Bononija i kada je ona bila dunavska luka Sirmijuma. Vojske, velikodostojnici, carevi, pominju se Julijan i Gracijan, ali sigurno su i drugi dolazili tim dunavskim putem, najčešće do Banoštra, a odatle najbližim, preko Fruške gore stizali u Sirmijum. Postoji jedno pravilo u lingvistici i onomastici, grani koja se bavi imenima, da se toponimi pišu onako kako ih narod izgovara. To pravilo nije poštovano kada se radilo o Banoštru. Posle Drugog svetskog rata neki „učeni“ ljudi nisu uzeli u obzir kako narod izgovara ime mesta, nego kako su mislili da treba, kako im je neko sugerisao, pa je tako nastao Banoštor, kako je i bilo samo uoči prvog svetskog rata u zvaničnim dokumentima. U Arhivu karlovačke mitropolije, u svim sačuvanim dokumentima stoji ime Banoštar. Ipak, devedesetih godina donešen je Zakon o teritorijalnoj organizaciji, i imena poput Lazara Vasića, Duška Popova i drugih, su primenili to pravilo, i u pokrajinskoj upravi upisali ime onako kako treba, Banoštar. Ali, kada je zakon izgubio snagu, s gubitkom mnogih drugih ingerencija AP Vojvodine, vraćeno i ranije ime Banoštor. Različitost imena mesta odrazilo se vrlo komično na banoštarsku svakidašnjicu. Zanimljivo je što smo ranije imali Banoštarske dane vina, a onda je bivša ministarka poljoprivrede Ivana Dulić Marković, rekla da to ne može tako, pa ih od tada drugi zovu Banoštorski dani vina, ali ne i mi domaći. Na ulaznim i izlaznim tablama iz mesta i na putokazima, bilo je pomešano: kada se ide od Čerevića pisalo je Banoštar, a kada se ide od Suseka pisalo je Banoštor, jer je svako pisao kako je znao.

-Banoštarska crkva je sagrađena godinu dana pre izbijanja Velikog turskog rata ili Rata svete lige (1683-1699). Osmanlije, koji su se spremali na opsadu Beča, su u godinama pre pohoda imali jedan pozitivan odnos prema srpskom stanovništvu u ovim krajevima, jer su se morali oslanjati na njihovu pomoć i podršku, a i sami su većinom imali srpsko poreklo. Srbi su verovatno dobili dozvolu da grade crkvu, jer bez dozvole ništa nije moglo da se radi. Dozvola je bila neophodna i da se sagradi peć za pečenje hleba, unutar manastira, ili ako je trebalo ofarbati ulazna vrata. Već bi bilo teže da dozvolu dobiju po dolasku austrijske krune, koja je odmah krenula sa širenjem unije. Stara crkva je sazidana prvobitno od kamena. U popisu

crkava iz 1732. godine stoji da je sazidana „od kamena sa džamije“, što znači da su se Turci, stanovnici toga mesta, već na neki način povukli. U kriznim situacijama, poturčeno srpsko stanovništvo bežalo je u sigurnije predele.

Međutim, tragovi najstarije crkve u Banoštru otkriveni su 1971. godine, arheološkim iskopavanjem. Taj hrišćanski hram datira sa kraja IV veka, što znači iz rimskog perioda. Temelji te crkve su potom zatrpani i nisu se nastavila istraživanja. Lokalitet je u susedstvu pravoslavne crkve, u gumnu kod našeg domaćina Svetislava Stojkovića i Jeremićeve kuće, i umesto velikog otkrića, atraktivnog lokaliteta, koje bi angažovanjem naučnika rasvetlilo mnoge nepoznanice, ostalo je samo spoznaja da je tu.

Hrišćanska crkva iz IV vek, manastir iz XII veka, pravoslavna crkva iz 1682.godine, prvo zdanje i 1913. rimokatolička, švapska crkva svetog Rudolfa, završena 1913.godine, finansirana od strane grofa Koteka, su osnovne tačke ili mesta oko kojeg se formiralo naselje.

-Ja sve ovo radim sa motivima da se ne izgube tragovi, veze sa prošlošću, mada se radi o jednom malom selu koje ima oko 800 stanovnika. Na vrhuncu razvoja, posle prvog svetkog rata, Banoštar je imao do 1200 stanovnika, ali nije išlo nikada više. Nekada je seoski život bio punokrvniji. Bilo je više sveta i omladine, više mešanja i kontakata, među selima i naseljima. Sada je sve usmereno uglavnom prema velikim gradovima. i niko sebi ne traži rešenje u drugom selu, čega je nekada bilo dosta.

U mojoj knjizi će se nalaziti odeljci: Pozivanje starih banoštaraca i Stare banoštarske familije. Potrudila sam se da popišem preko 60 familija. To je neka vrsta rodoslova, koji seže do turskog perioda. Jer u turskim popisima (defterima) imali smo podatke o kućedomaćinima i objavljena su njihova imena. Npr. ime Petra Matića se provlači kroz istoriju Banoštra od tada do danas, i nadam se da će oni to rado čitati i da će im nešto značiti. Potomci sve manje znaju o svojim precima. Kada dođu u neke godine i budu dospešni, to će im biti zanimljivo.

- Banoštar ima specifičan položaj, kao neka tvrđava između dva moćna fruškogorska potoka, Čitlučkog i Tekeniškog. Razdaljina između potoka, odnosno njihovih uliva u Dunav je tačno jedan kilometar. Ta razdaljina povezana drumom, oduvek je bila glavna ulica sa nekoliko uličica koje su vodile do na vrh visoravni, i sa kućama na vrhu, što je bio i što jeste Stari Banoštar. Banoštar je donekle promenio svoj karakter, od kada su gradski stanovništvo počelo da podiže svoje letnjikovce, odomaćenog naziva vikendice. Ti „vikendaši“ su u velikom broju postali stanovnici Banoštra, a u mnoge kuće uselile su se i izbeglice iz Bosne i Hrvatske. Danas, Banoštar počinje od Pavliša, od benzinske pumpe, do Koruske i umesto jednog, danas se proteže na oko šest kilometara.

-Dunav na koji selo izlazi, je ranije bio lepši. Imao je pristupačno priobalje. Obala je bila peskovita i šljunkovita, moglo se njome šetati. Najlepše je bilo kada se namreška pesak ispod bistre vode, toliko čiste da pamtim vreme kada smo prali veš na Dunavu, nosili vodu i njome ispirali kose, jer je dunavska voda bila meka za razliku od tvrde, bunarske.

Pošto je Dunav potkopavao desnu obalu, naročito na ulazu u selo, a da bi sačuvali drum od propadanja, da nas Dunav ne bi bacio u brda i mesto stvarno postalo strma obala, Malata, napravljeni su sprudovi od kamena pod pravim uglom u odnosu na obalu, duboko u korito reke, ne bi li je usporili. Cilj je postignut, Dunav više nema onaj brzi prirodan tok i ne odnosi obalu, ali je počeo da nanosi mulj.

-Moja kuća se nalazi u delu zvanom Vukovac, u kome su se najverovatnije nalazili vinogradi Vuka Isakovića, koji je imao 76 jutara vinograda. Dobio je plemstvo, da li on ili njegov otac, preko mitropolita Isaija Đakovića. On je bio zapovednik srpske milicije sa sedištem u Crnoj Bari preko Save, pa su ga zvali Crnobarac. Ali, Vuk Isaković je rođen u Banoštru, kako je i napisano

u protokolu manastira Šišatovac, gde je kršten.

Toranj banoštarske crkve je podigao, po mom mišljenju Vuk Isaković. Stara crkva iz 1682. godine je ranijom odlukom mitropolita Stefana Stratomirovića nadzidana 1842. godine, ali je u ugovoru pisalo da toranj neće dirati i on je ostao nesrazmerno mali u odnosu na crkvu iz XVII veka. Zanimljiv je razlog zbog kojeg je stara crkva nadzidana, a on je bio taj, što su sva okolna mesta imala velike crkve. U susednom Suseku je bila podignuta divna crkva sa Kračunovim ikonostasom, sazidana je divna crkva u Čereviću, Neštin je imao veliku crkvu, a u Banoštru je ostala mala, zato što je bila prva. Mada, po veličini naselja, Banoštarcima je takva crkvica baš i pripadala, jer nikada nisu bili veliko naselje, kao što su okolna.

- Lik Vuka Isakovića je poslužio kao prototip za glavnog junak romana Seobe Miloša Crnjanskog, ali taj istorijski, stvarni Vuk Isaković bio je drugačiji od književnog. Bez sumnje je da je Crnjanski u romanu uspeo da iskaže duh vremena, ali je Vuk imao sasvim drugu sudbinu. U literaturi je prikazan kao izneveren brat i muž. Nije tako bilo. Imao je dobru porodicu, sinove i umro je tri dana pre smrti svoga sina, koji je umirao od rana zadobijenih u Saskoj. U filmu Vuka na kraju čak i vešaju. Meni je žao što nije prikazan u svom vojničkom dostojanstvu. On je ipak bio komandant celokupne srpske milicije, u ratu koji je vođen 1737.-39. godine, do završetka Druge seobe Srba na čelu sa Arsenijem IV Jovanovićem Šakabentom. I bio je veleposednik, zajedno sa svojim bratom, i ukratko ličnost vredna poštovanja.

-O Banoštru i Banoštarcima kruži jedna pesmica:

Banoštarcu otkud vama novci?

Ma' za trešnje,

Ma' za višnje,

Eto nama novci.

Naime, Susek je bio bogat, jer su se tamo gajile svinje, stoka i tako je oduvek bilo. U Banoštru je toga bilo, ali ne u tolikoj meri. Čerević je takođe veliko naselje, politički značajnije. Već u turskom periodu je bio sedište nahije, a Banoštar je uvek tu bio tako mali, između ta dva potoka sa crkvom na vrhu. Međutim, kad god je bio rat on je bio značajan, jer mu je takav položaj. U Banoštru su 1848. godine u vreme bune bili logori, tu je car Jovan Nenad 1526. godine prešao iz Bačke i osvojio Banoštar i Čerević, u srednjem veku ban Beloš je ozidao veliko manastirsko zdanje... Tu je u blizini bio i kraljevski dvor bana Beloša i njegove sestre, kraljice Jelene (XII vek). Ne zna se pouzdano gde je bio, ali ... Prema mojim saznanjima, ban izgleda nije podigao samo banoštarski manastir.

U jednom srpskom rukopisu iz XV veka, otkrila sam da je ban Beloš podigao manastir Beočin i da se on zvao po njemu. Beloš, Belča ili Belošin oblici su istog imena, a to su i nazivi koje se sigurno odnose na Beočin, nema druge. Na žalost, mi nemamo drugih izora, sem toponima, za rasvetljavanje ovakvih nedoumica. U ovim krajevima imamo vrlo oskudnih pisanih izvora, i to samo od XVIII veka. Nešto od toga ima u latinskim izvorima, ali i pogrešnih tumačenja, a greške su pravili sami Srbi.

Mislim da je ban Beloš možda i sahranjen u beočinskom manastiru. Postoje indicije da je sahranjen možda u Banoštru, ali na ovoj vetrometini, gde su išle vojske i razarale, teško je u to poverovati. Tatari su banoštarski manstir razorili već 1241. godine, posle njih Turci i tako redom. Služio je i kao hotel, zborna mesto Srba na putu između Ostrogona, dvora ugarskih kraljeva prema Rasu, sedištu srpskih kraljeva. Manastir je bio bitan i zbog prelaza preko Dunava, koji se upravo tu nalazio. Janoš Hunjadi je prešao Dunav, na svom putu u kosovski boj kod Banoštra, a ne kod Kovina, kako se uporno tvrdi. Za razliku od njega, Beočin je bio tipičan srpski manastir, zavučen, tih i u osami. Beočinski manastir bi bila prava grobna crkva jednog velikaša, koji se u

starosti povukao iz javnog života.

Ova priča, ispričana kroz razgovor, samo je fragmentarni uvod u bogatu i nedovoljno ispisanu istoriju ovog malog sremskog mesta na padinama Fruške gore, tek da zagolica maštu. Prof. Vera Milosavljević je jedna od onih istinskih heroina današnjice, koja pokušava da ispravi uvrežene neistine i ukaže na istorijske činjenice. Njen rad je značajan i po tome, što se ona bavi i praktičnim, dodirljivim stvarima, pokušavajući da na pravi način utiče na sveukupnu javnost i svest ljudi. Nadamo se da će njena dela biti iskorišćena u prave svrhe i na pravi način i da će se, ako ništa više, Banoštar pisati svojim izvornim, pravim imenom.